

در آمدی بر زبان بلوچی

دکتر موسی محمودزهی

عضو هیأت علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان

۷- مطالعاتی عمده در مورد «زبان بلوچی» از نیمه دوم قرن بیستم میلادی آغاز شده و همچنان ادامه دارد.

۸- در مورد تاریخ، جغرافیا، جامعه‌شناسی و کاربرد «زبان بلوچی» هنوز کار عمده‌ای انجام نشده است.

۹- دیرترین منابع مکتوب به «زبان بلوچی» مربوط به دوران حاکم کلات است که البته تاریخ دقیقی ندارند.

۱۰- تاکنون از سوی قانون اساسی هیچ کشوری «زبان بلوچی» به عنوان زبان رسمی کشور یا منطقه خاصی به تصویب نرسیده است.

۱۱- تاکنون «زبان بلوچی» با القبای عربی که برای نگارش زبانهای اردو، فارسی و پشتو هم به کار برده و نگاشته شده است.

۱۲- یکی از دغدغه‌های مهم مطالعه بر روی «زبان بلوچی» در مورد خط و القبای آن بوده، اما تاکنون رسم الخط واحدی به عنوان رسم الخط معیار برای این زبان مورد قبول همگان قرار نگرفته است.

۱۳- بیشترین تعداد گویشوران «زبان بلوچی» در سه کشور پاکستان، ایران و افغانستان سکونت دارند.

۱۴- ایالت بلوچستان در پاکستان دارای بیشترین تعداد گویشوران «زبان بلوچی» است.

۱۵- به جز کشورهای پاکستان، ایران و افغانستان، در بسیاری از مناطق جهان به خصوص در کشورهای حوزه خلیج فارس، ترکمنستان و کشورهای آفریقایی گویشوران «زبان بلوچی» سکونت دارند.

۱۶- بسیاری از گویشوران «زبان بلوچی» در اثر تماس با زبانهای کشورهای دیگر که در آنها زندگی می‌کنند دو زبانه شده‌اند.

۱۷- از نظر کلی گویشهای «زبان بلوچی» به دو گویش شمالی

«زبان بلوچی» زبان قوم بلوچ است. «قوم بلوچ» یکی از اقوام شناخته شده ایرانی است. زبان و نژاد قوم بلوچ از طریق شاخه هند و ایرانی به خانواده فرضی زبان و نژاد هندو اروپایی متصل می‌شود. از میان شواهد اثبات خویشاوندی قوم بلوچ با اقوام هندو اروپایی عنصر «زبان» را می‌توان یکی از قوی‌ترین شواهد قلمداد نمود.

در این نوشته سعی بر آن است که «زبان بلوچی» تا حدی برای علاقه‌مندان معرفی گردد.

اینک بعضی از ویژگیهای کلی این زبان به شرح ذیل ارائه می‌گردد.

۱- «زبان بلوچی» یکی از زبانهای زنده گروه زبانهای ایرانی کنونی است.

۲- «زبان بلوچی» از طریق گروه زبانهای ایرانی و شاخه زبانهای هند و ایرانی به خانواده فرضی زبانهای هندو اروپایی متصل می‌گردد.

۳- به جز آثار «زبان بلوچی» نو، از آثار دوران قدیمی‌تر آن اطلاعی در دست نیست.

۴- «زبان بلوچی» در بعضی موارد مقدار بیشتری از خصوصیات زبانهای ایرانی قدیم را نسبت به دیگر زبانهای ایرانی نو مانند «فارسی نو» حفظ کرده است.

۵- در خصوص بند چهارم، حفظ خصوصیات آوایی، واژگانی و دستوری زبانهای ایرانی قدیم در «زبان بلوچی» نسبت به دیگر زبانهای ایرانی نو بسیار چشمگیرتر است.

۶- از غیر بلوچها محققان اروپایی، و در میان بلوچها، بلوچهای پاکستان تاکنون دارای بیشترین سهم مطالعاتی در زمینه «زبان بلوچی» بوده‌اند.

بلوچی» یکی از وابستگان زبان فرضی «هندو اروپایی» است. این موضوع در بخش ضمایم کتاب

«the concise oxford dictionary»، چاپ نهم، صفحه ۱۶۶۴، در نمودار شجره خانوادگی زبانهای هندو اروپایی به وضوح نمایان شده است.

آقای دکتر محسن ابوالقاسمی، استاد گروه زبانهای باستانی دانشگاه تهران، در کتاب «تاریخ زبان فارسی» در توضیح زبانهای هندو اروپایی، قسمتی را به معرفی زبانهای هند و ایرانی اختصاص داده، که در تفکیک زبانهای هند و ایرانی، «زبان بلوچی» را به عنوان یکی از زبانهای امروزی شاخه ایرانی قلمداد نموده است.

در کتاب «مقدمه فقه اللغة ایرانی»، نوشته ای. م. آرانسکی، ترجمه کریم کشاورز، از «زبان بلوچی» در کنار زبانهای فارسی، تاجیکی، افغانی، آسی، کردی و... به عنوان یکی از زبانهای زنده ایرانی حاضر نام برده شده است.

آقای مهندس علی اکبر عربی در مقدمه کتاب خود به نام «فرهنگ تحلیلی واژه‌های انگلیسی» توضیحاتی در مورد زبانهای هندو اروپایی آورده و در کنار آن جدول تغییر تلفظ تعدادی از کلمات را در زبانهای هندو اروپایی مطرح نموده است. در جدول از زبانهایی مانند ایتالیایی، پرتغالی، اسپانیولی، فرانسوی، آلمانی، هلندی، دانمارکی، سوئدی، انگلیسی و فارسی نام برده شده که می‌توان «زبان بلوچی» و بسیاری از زبانهای جهان امروز را به آنها افزود.

«جورج یول» در کتاب «نگاهی به زبان» در بحث «تاریخ و دگرگونی زبان»، شجره خانوادگی زبانهای هندو اروپایی مادر را ارائه نموده و در آن شجره، شاخه‌ای را به زبانهای ایرانی اختصاص داده که از میان زبانهای ایرانی به فارسی اشاره شده است. مشخص است که زبانهای ایرانی دیگری مانند بلوچی، کردی، آذری، پشتو، تاجیکی و... در کنار آن جای می‌گیرند.

دکتر محمود حسابی در مقدمه «فرهنگ حسابی» در خصوص ویژگیهای زبانهای هندو اروپایی در مقابل زبانهای سامی گزارشی آورده است. در این جدول از زبانهای ایرانی فقط به فارسی اشاره شده که می‌توان دیگر زبانهای ایرانی و از جمله «زبان بلوچی» را به آن افزود.

(سرحدی) و جنوبی (مکرانی) تقسیم می‌شوند که هر کدام خود دارای تقسیمات شرقی - غربی نیز می‌باشند.

۱۸- زیر گویشهای «زبان بلوچی» در جدیدترین تحقیقات عبارت‌اند از: مری - بگتی، سرحدی، دشتی، ساحلی، سراوانی، لاشاری، سربازی.

۱۹- «زبان بلوچی» از بسیاری از زبانهای همجوار خود تأثیر پذیرفته و بر بعضی از آنها نیز تأثیر گذاشته است.

۲۰- مهم‌ترین زبانهایی که بر «زبان بلوچی» تأثیر گذاشته‌اند عبارتند از: فارسی، اردو، عربی، انگلیسی، پشتو، سندی، براهویی و جدگالی.

۲۱- بعضی از مبتدیان زبان شناسی «زبان بلوچی» را گویشی از زبان فارسی می‌دانند که مطابق با شیوه مطالعه زبان شناسانه زبانها این قضاوت نادرست است. ۲۲- «زبان بلوچی» دارای ادبیات مخصوص به خود است.

۲۳- کمک گرفتن از «زبان بلوچی» برای مطالعه بر روی بسیاری از زبانهای همجوار و هم ریشه‌اش مانند فارسی بسیار سودمند است.

۲۴- امروزه تقریباً در تمام جوانب «زبان بلوچی» از جمله واژگان، دستور، ادبیات، تاریخ و ریشه شناسی مطالعاتی انجام شده که همه ناقص است و نیاز به تحقیقات بیشتر دارد.

۲۵- از نظر ساخت واژگان «زبان بلوچی» یک زبان ترکیبی است و در زمینه اشتقاق واژگان جدید می‌تواند یک زبان زایا و فعال باشد.

۲۶- «زبان بلوچی» کنونی توانسته است بسیاری از واژه‌های اصیل ایران قدیم را تاکنون بدون تغییر حفظ نماید.

۲۷- در ایران نیز اخیراً توجهات چشمگیری بر روی مطالعه «زبان بلوچی» توسط متولیان امر مانند مراکز آموزش عالی، سازمان میراث فرهنگی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، بنیاد ایران شناسی، وزارت آموزش و پرورش و نهادهای فرهنگی دیگر صورت گرفته است.

در مورد هر یک از بندهای بیست و هفتگانه فوق می‌توان مطالب فراوانی نوشت که آن خود نیازمند پژوهش جامع است و در اینجا مجال بحث در این خصوص میسر نیست. به همین دلیل بحث پیرامون موارد یاد شده به فرصتهای آینده موکول می‌شود.

در اینجا فقط به اختصار در مورد مقدمه این نوشته مطالبی با استناد از چند منبع ارائه می‌گردد. در مقدمه آمده بود که «زبان